

หลักพุทธธรรมกับการเชื่อมโยงในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง Buddhist principles and their connection in the philosophy of sufficiency economy

ไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน^{*}, พระสังฆาน สายเนตร[†], พระครูสุตกิจสโมสร[‡]
และรังสรรค์ วัฒนาชัยวัฒน์[§]

Received January 10, 2021; Revised February 12, 2021; Accepted June 25, 2021

บทคัดย่อ

การศึกษาหลักพุทธธรรมกับการเชื่อมโยงในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการศึกษาถึงความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของนักวิชาการรวมถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่สามารถนำหลักธรรมเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพุทธศาสนา จะทำให้ทราบถึงเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักการพึ่งตนเองอย่างชัดเจน และทั่วประเทศได้น้อมนำแนวทางที่พระองค์ทรงพระราชทานไว้ เพื่อเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวชี้แนวทางให้แก่ปวงชนชาวไทยได้ดำเนินชีวิตอย่างยั่งยืน และปลอดภัย เป็นแนวทางการปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ โดยยึดแนวทางการพัฒนาที่มีคนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งสิ่งเหล่านี้เองจะเป็นตัวการที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และทำให้ประชาชนยึดหลักความพอเพียงและมีเหตุผลโดยนำหลักธรรมสันโดษทางพระพุทธศาสนาเชื่อมโยงกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงและหลักธรรมมัชฌิมาปฏิปทา หลักการพึ่งตนเอง หลักสันโดษ และหลักมัตตัญญูตาธรรม มาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตต่อไปซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติที่ทำให้ชาติบ้านเมืองและตัวเราหลุดพ้นจากความทุกข์ มีความสุขอย่างมั่นคงยั่งยืน

คำสำคัญ : เศรษฐกิจพอเพียง, ความเชื่อมโยงหลักพุทธธรรม

Abstract

A study of Buddhist principles and their connection in the philosophy of sufficiency economy it is a study of the meaning of the sufficiency economy according to the concept of the scholars, including the concept of sufficiency economy. That can apply the principles of sufficiency economy according to Buddhism Will clearly know the sufficiency economy with self-sufficiency principles And throughout the country have embraced the guidelines that His Highness has given To be a tool for living in accordance with the sufficiency economy guidelines Sufficiency Economy According to His Majesty's Initiative, His Majesty pointed out a guideline for the Thai people to live a sustainable and safe life as a guideline for the conduct of people at all levels. By adhering to a people-centered development approach these things will lead to sustainable development and make people uphold the principles of sufficiency and rationale by linking the Buddhist solitude principles with the sufficiency economy and the mediocrity principle. Principles of self-satisfaction, solitude, and doctrine. It is applied in living further, which is a practice that liberates our nation, our country and ourselves from suffering. With sustainable happiness

Key words: Sufficiency Economy, Connectivity of Buddhism

^{*} อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี อีเมลล์ chaiyasit_ae@hotmail.com

[†] อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

[‡] อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

[§] นักวิเคราะห์นโยบายและแผน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

บทนำ

การศึกษาหลักพุทธธรรมกับการเชื่อมโยงในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการดำรงชีวิตในความพอดี หวนกลับมาใช้ชีวิตไทยเป็นการสร้างรากฐาน หรือพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจทั้งหมดสำหรับทุกคนระดับและเพศวัยในการอยู่ร่วมกัน ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทานพระราชดำริความตอนหนึ่งว่า “อาคารบ้านเรือน ตั้งอยู่ได้อย่างมั่นคง ก็เพราะความแข็งแรงของรากฐาน หรือเสาเข็ม ซึ่งเรามองไม่เห็น และมักจะลืมไปว่าเราอยู่ได้บนฐานรากอะไร” หากรากฐานของประเทศคือ เกษตรกร ได้น้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ ตามแนวทาง “ทฤษฎีใหม่” ในขณะนั้นซึ่งพระองค์ท่านได้แปลงทฤษฎี สู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมที่จับต้องได้ เดินตามได้ ทำตามได้ ดังตัวอย่างโครงการทฤษฎีใหม่ วัฒมงคลชัยพัฒนา โครงการทฤษฎีใหม่แห่งแรกของประเทศไทยที่ประสบความสำเร็จ เป็นต้นแบบ ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติที่ทำให้ชาติบ้านเมืองและตัวเราหลุดพ้นจากความทุกข์ มีความสุขอย่างมั่นคง ยั่งยืนและพอเพียงในการเข้าถึงหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหาร ประเทศให้ดำเนินไปใน ทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์และแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเหมาะสมสำหรับสังคมไทย เพราะชาวไทยส่วนมากนั้นคือพอเพียงและเข้าใจเรื่องรับโดยอยู่แล้วเว้นแต่ไม่นำพาปฏิเสธอย่างแท้จริงเท่านั้น และ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ใน ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้าง (สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (ออนไลน์, chaipat.or.th สืบค้นวันที่ 21 กันยายน 2559) “พฤติกรรมของเศรษฐกิจเมื่อหลักพระพุทธศาสนาเข้ามาสัมพันธ์แล้ว ไม่ว่าจะเป็นการผลิตการบริโภคหรือการวิภาคแบ่งปันกระจายรายได้อะไรก็ตามก็จะเริ่มต้นจากจุดยืนที่ตัวมนุษย์ว่าจะต้องมีความรู้จักประมาณก่อนความรู้จักประมาณหรือความรู้จักพอดีนี้ทางพระเรียกว่ามัตตัญญูตา เช่นรู้จักพอดีในการบริโภคอาหารก็เป็นโภชนมัตตัญญูตา” (พระธรรมปิฎก.ป.ปยุตโต, 2542: 170.)

ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของนักวิชาการ

ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของนักวิชาการกล่าวถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในทัศนะของ ประเวศ วะสี แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในทัศนะของดร.สุเมธ ตันติเวชกุล แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในทัศนะของ ศ.ดร. อภิชัย พันธเสน และแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในทัศนะของ สมพร เทพลีธา ดังนี้ 1. แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจสมดุล เศรษฐกิจบูรณาการเศรษฐกิจศีลธรรม เศรษฐกิจพื้นฐาน และ เศรษฐกิจชุมชน โดยในส่วนของเศรษฐกิจพื้นฐานนั้น หมายถึงเศรษฐกิจที่คำนึงถึงการทะนุบำรุงพื้นฐานของตัวให้เข้มแข็งทั้งทางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจพื้นฐานของสังคม คือเศรษฐกิจชุมชน เพราะฉะนั้นเศรษฐกิจพื้นฐานกับเศรษฐกิจชุมชนคืออย่างเดียวกัน หัวใจของเศรษฐกิจพื้นฐาน หรือเศรษฐกิจชุมชนอยู่ที่การรวมตัวของชาวบ้านในการทำอาชีพต่าง ๆ เช่น เกษตรกรรม การแปรรูปอาหาร งานหัตถกรรมธุรกิจชุมชน ศูนย์การแพทย์แผนไทย กองทุนชุมชน เพื่อเป็นการเพิ่มทุนทุก ๆ ทางพร้อมกันคือ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสิ่งแวดล้อม ทุนทางเศรษฐกิจ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจสำหรับทุกคน มีธรรมชาติพอเพียง มีความรักพอเพียง มีปัญหาพอเพียง เกิดความสมดุล เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจสมดุล หรือเศรษฐกิจพื้นฐานไม่มองเรื่องเศรษฐกิจแบบแยกส่วนแต่เป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนความเข้มแข็งของชุมชนเป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงอันจัดเป็นเศรษฐกิจพื้นฐานนั้น มีลักษณะสำคัญ 5 ประการคือ 1) เป็นเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวล ไม่ใช่เศรษฐกิจที่สร้างความร่ำรวยให้คนส่วนน้อย แต่ทั้งคนส่วนใหญ่ให้ยากจน ซึ่งก่อให้เกิดช่องว่างทางเศรษฐกิจ นำไปสู่ปัญหาทางสังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมอันนำไปสู่ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวล เป็นการสร้างทุนทางสังคม และเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทุกชนิด 2) มีพื้นฐานอยู่ที่ความเข้มแข็งของชุมชนเพราะชุมชนเป็นพื้นฐานของสังคม 3) มีความเป็นบูรณาการคือไม่ใช่เป็นเรื่องเศรษฐกิจโดด ๆ แต่เชื่อมโยง กับสังคม วัฒนธรรมสิ่งแวดล้อม พร้อมกันไป 4) อยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของตนเอง เช่น การเกษตร หัตถกรรมไทย อุตสาหกรรมเกษตร สมุนไพร อาหารไทย การท่องเที่ยว ซึ่งล้วนอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมไทยเป็นจุดแข็งของคนไทยที่คนชาติอื่นไม่มี 5) มีการจัดการและนวัตกรรมต่าง ๆ เพื่อเติมความก้าวหน้าให้แก่เรื่องพื้นฐาน ทำให้มีพลวัตอย่างไม่หยุดนิ่ง (ประเวศ วะสี, 2542: 43)

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง วิถีชีวิต รวมถึงแต่ความเชื่อ คุณค่า การประพฤติปฏิบัติตัวร่วมกัน รวมถึงเศรษฐกิจ การศึกษา สุนทรียศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี การพออยู่พอกิน การพึ่งพาตนเองตามหลักธรรมคำสอนของศาสนา ซึ่งอยู่ภายใต้ร่มเงาของวัฒนธรรม การนำชื่อเศรษฐกิจมาใช้นั้นเป็นเพียงเพื่อกระตุ้นความสนใจและให้ฟังดูมีพลังมากกว่า

การพูดถึงวัฒนธรรมดั่งนั้น แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงหมายถึง ความพอเพียงในอย่างน้อย 7 ประการ คือ 1) พอเพียงสำหรับทุกคน
ทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน 2) จิตใจพอเพียง 3) สิ่งแวดล้อมพอเพียง 4) ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง 5) ปัญญาพอเพียง
6) อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง 7) มีความมั่นคงพอเพียง

ซึ่งในระบบเศรษฐกิจ คือ เศรษฐกิจพอเพียงที่ตั้งอยู่บนความเห็นที่ชอบถูกต้องเป็นระบบเศรษฐกิจที่ไม่คำนึงถึงเฉพาะแต่
เงินตราอย่างเดียวเท่านั้นแต่เชื่อมโยงถึงเศรษฐกิจที่สัมพันธ์เกี่ยวกับความเป็นอยู่ที่ดีแห่งจิตใจ ครอบครัว ชุมชน วัฒนธรรมและ
สิ่งแวดล้อมเศรษฐกิจพอเพียงยังเกี่ยวกับเศรษฐกิจที่เป็นองค์รวมคือเศรษฐกิจแห่งคุณภาพและเศรษฐกิจแห่งศีลธรรมและได้นำแนว
ทางการสนับสนุนกิจกรรมและวิธีการเศรษฐกิจแบบพอเพียง 10 ประการ ดังนี้ 1) นโยบายและกระแสสังคม หมายถึง การผลักดันให้
เศรษฐกิจพอเพียงเป็นนโยบายของรัฐและเป็นกระแสของสังคมที่จะต้องร่วมใจกันผลักดันโดยนายกรัฐมนตรีเป็นผู้วางนโยบายและ
พรรคการเมืองนำเข้าไปบรรจุในนโยบายของพรรค 2) การสำรวจชุมชนและเครือข่าย หมายถึง การสำรวจศักยภาพชุมชนด้วยการ
เขียนผังชุมชนเครือข่ายประชาชนเพื่อให้รู้ว่าปัจจุบันไทยเรามีชุมชนใดมีประสบการณ์ความรู้ในเศรษฐกิจพื้นฐานด้านใด อยู่ที่ไหน
บ้าง โดยหน่วยงานที่เหมาะสมในการสร้างผังศักยภาพชุมชนจะต้องเป็นการร่วมมือจากหลายฝ่ายคือพัฒนาการตำบล, เกษตรตำบล,
ครู, องค์กรพัฒนาเอกชน, และสถาบันราชภัฏ เป็นต้น 3) การส่งเสริมการขยายตัวของเครือข่ายชุมชน หมายถึง การขยายองค์
ความรู้จากศักยภาพชุมชนที่ปรากฏในผังศักยภาพชุมชนเครือข่ายประชาชน โดยกระทรวงมหาดไทย หรือ กระทรวงเกษตรและ
สหกรณ์, กระทรวงศึกษาธิการ, กระทรวงสาธารณสุข หรือโดยองค์กรพัฒนาเอกชน, พระภิกษุ, นักธุรกิจด้วยการชักนำให้ชุมชนอื่นเข้า
มาเรียนรู้ตามผังศักยภาพชุมชนดังกล่าว 4) การสร้างศูนย์บริการวิชาการแบบเบ็ดเสร็จ หมายถึง การพัฒนาศูนย์บริการวิชาการ
เบ็ดเสร็จ (One – Stop - Service) ประจำอำเภอ โดยรัฐบาลเป็นผู้นำหน่วยงานความรู้ต่างๆมารวมไว้ที่เดียวกันเพื่อเป็นการ
สนับสนุนส่งเสริมชาวบ้านและกลุ่มชาวบ้านให้ไม่ต้องลำบากในการหาความรู้ในการประกอบอาชีพ 5) การเชื่อมต่อการค้าขาย
หมายถึงการเชื่อมต่อตลาดค้าขาย โดยกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้จัดลานค้าให้เกษตรกรหรือธุรกิจชุมชน นอกจากนี้บริษัทใหญ่ๆ ควร
รับผลิตผลของชุมชนไปขายในระบบตลาดทั่วไป 6) การจัดสรรสื่อเพื่อทำงานให้สังคม หมายถึง การสนับสนุนสื่อเพื่อสังคม เช่นวิทยุ
ชุมชน หรือสื่ออื่นๆ ควรมีเนื้อหาหรือข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนหรือเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นการสนับสนุนให้เกิดกระแสสังคมและ
ผลักดันเรื่องดังกล่าวไปสู่นโยบายของรัฐหรือพรรคการเมือง 7) การปรับวิธีงบประมาณ และการตั้งกองทุนเพื่อชุมชน หมายถึง การ
ปรับวิธีงบประมาณจากเดิมที่ใช้กรมเป็นตัวตั้ง มาเป็นให้พื้นที่และชุมชนเป็นตัวตั้ง ทั้งนี้นายกรัฐมนตรีสามารถดำเนินการในเรื่อง
ดังกล่าว นอกจากนี้ควรมีการตั้งกองทุนชุมชนเพื่อสนับสนุนมาตรการที่นำไปสู่เศรษฐกิจพอเพียงตามขั้นตอนต่าง ๆ โดยรัฐมนตรี
คลังมีอำนาจในการจัดการดังกล่าวเพื่อสนับสนุนเศรษฐกิจพอเพียง 8) การออกกฎหมายเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง การ
สนับสนุนเศรษฐกิจพอเพียงด้วยมาตรการทางกฎหมายเพื่อลดอุปสรรคและเพิ่มความสะดวกในการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง โดย
กลุ่มนักกฎหมายจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ 9) การฝึกอบรมทักษะการสร้างความเป็นชุมชน หมายถึง การมีศูนย์วิจัย และพัฒนา
ทักษะการสร้างความเป็นชุมชนในมหาวิทยาลัย ในสถาบันราชภัฏ หรือในองค์กรพัฒนาภาคเอกชน ภาคธุรกิจต่าง ๆ ทำหน้าที่
รวบรวมความรู้เกี่ยวกับวิธีการส่งเสริมให้คนทำงานรวมกันเป็นกลุ่ม 10) การวิจัยเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน และการประเมินผล
หมายถึง การวิจัยและประเมินผลเพื่อสนับสนุนทุกขั้นตอนตามที่กล่าวมาแล้วทั้งเก้าขั้นตอน กิจกรรมแห่งเศรษฐกิจพอเพียงด้วย
วิธีการสิบประการ ที่เรียกว่า ธรรมจักรแห่งเศรษฐกิจ

จะเห็นได้ว่า การนำแนวทางการสนับสนุนกิจกรรมเศรษฐกิจแบบพอเพียง เป็นการพัฒนาระบบเศรษฐกิจพอเพียง
เศรษฐกิจพื้นฐาน หรือ เศรษฐกิจชุมชน ควรเป็นระเบียบวาระแห่งชาติที่ทุกฝ่ายเข้ามาทำความเข้าใจ และขับเคลื่อนให้เกิดขึ้นเพื่อ
สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมและศีลธรรมโดยการปฏิบัติตามวิธีการทั้ง 10 ประการ

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในทัศนะของ ศ.ดร. อภิชาติ พันธ์เสน

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในทัศนะของ ศ.ดร.อภิชาติ พันธ์เสน (พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์
กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ. 2544: 46) กล่าวถึง ความหมายเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้ความหมาย
เศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เป็นเศรษฐกิจที่ไม่เน้นอรรถประโยชน์สูงสุด (Maximize Utility) อันเป็นสาเหตุ
สำคัญของปัญหาเศรษฐกิจในโลกปัจจุบัน แต่เน้นความพอประมาณ หรือทางสายกลาง เศรษฐกิจพอเพียงเน้นการไม่โลภเป็นการ
สร้างภูมิคุ้มกันให้กับระบบเศรษฐกิจของประเทศได้ดีที่สุดเศรษฐกิจพอเพียงมีพื้นฐานอยู่บนพุทธธรรมของการละกิเลสคือความไม่รู้
อันเรียกว่า อวิชชาและดำรงชีวิตอยู่อย่างพอประมาณด้วยความไม่โลภและไม่ประมาทและมีแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแตกต่างกัน
ออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ความหมายกลุ่มที่หนึ่งอธิบายว่าปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่อยู่เหนือแนวคิดเศรษฐศาสตร์
เป็นภูมิปัญญาไทย เป็นทุนทางสังคมของประเทศเนื่องมาจากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรมชุมชนและเป็น
พื้นฐานระบบเศรษฐกิจของสังคมไทยซึ่งเป็นวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ของประเทศเป็นปรัชญาแนวคิดที่ประยุกต์นำศาสนามาเป็น

แนวทางการดำเนินชีวิตที่จะลด “ความอยาก” ลงมาสู่ระดับที่สามารถพึ่งตนเองได้ ,ความหมายกลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มที่มีความเห็นตรงกันว่าปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมีส่วนประกอบที่สำคัญสามส่วนที่เกี่ยวข้องกันและจะขาดซึ่งส่วนใดส่วนหนึ่งมิได้ คือ ความพอดี ความเสี่ยงและการพึ่งตนเอง การกระจายความเสี่ยงอย่างสมดุลและมีการแลกเปลี่ยนอย่างมีประสิทธิภาพความหมายกลุ่มที่สี่ เป็นกลุ่มที่ให้ความคิดเห็นอื่นๆที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและการพัฒนาประเทศบนพื้นฐานความเป็นอยู่อันควร ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับประเทศตามศักยภาพของประเทศ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดเพื่อปรับทิศทางการพัฒนาประเทศไทยเศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้นความพอประมาณเน้นความสมคرونัน มีรากฐานความคิดจากคำสอนของพระพุทธเจ้าในข้อที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง” หรือมาตรการด้านภาษีและเครื่องมือทางการเงินที่รัฐมีอยู่เพื่อสร้างความพอเพียงจำกัดความโลภให้แก่ผู้ดำเนินการทางเศรษฐกิจบนมาตรการที่เปิดเผยและไม่เปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่ของรัฐใช้ดุลยพินิจในการตัดสินใจอันเป็นสาเหตุของการแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจให้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาว่าด้วยการวางรากฐานอันมั่นคงยั่งยืนของบุคคลและสังคม กล่าวถึง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะระบบเศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตนเองได้ในระดับพื้นฐานโดยไม่ต้องรื้อถอนจึงจะสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้า และฐานะทางเศรษฐกิจขั้นสูงต่อไปได้

หลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้ การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจ และการกระทำ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน ดังนี้ 1. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤต เพื่อความมั่นคง และความยั่งยืนของการพัฒนา 2.คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน 3.ค่านิยม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ พร้อม ๆ กันดังนี้ 1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น เช่นการผลิต และการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ 2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ 3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้ และไกล 4) เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ 1. เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ 2. เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

พระธรรมปิฎก.ป.อ. ปยุตโต (ธรรมกับการพัฒนาชีวิต.กรุงเทพมหานคร.2539: 96) ได้แสดงทัศนะไว้ในหนังสือธรรมกับการพัฒนาชีวิตเรื่องการรู้จักพอประมาณว่า “เป็นหลักธรรมข้อหนึ่งที่กล่าวกันมากมายและกล่าวกันไปเรื่อย ๆ การรู้จักประมาณมาจากภาษาบาลีว่ามัตตัญญูตาแปลว่ารู้จักประมาณรู้จักพอดีลักษณะสำคัญของพระพุทธศาสนาคือความพอดีคือสิ่งที่ไม่สุดโต่ง”

สุเมธตันติเวชกุล (ใต้เบื้องพระยุคลบาท, 2544: 320) ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานไว้ในหนังสือใต้เบื้องพระยุคลบาทว่า “พระเจ้าอยู่หัวได้รับสั่งมาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและประโยคหนึ่งที่ทรงอธิบายว่า คำว่าหัวใจก็คือคำว่าพอ เศรษฐกิจพอเพียงก็คือคำว่าพอคุณจะมีชีวิตที่ตั้งอยู่บนมาตรฐานความพอได้อย่างไรความพอก็คือคำว่าพอประมาณความพอประมาณพระองค์ท่านขยายความต่อไปอีกไม่ใช่ผมพูดนะครับพอประมาณคือพอแต่จำเพาะตัวเองที่หากินได้อย่างมีเหตุมีผลด้วยความซื่อสัตย์สุจริตจึงไม่ต้องไปเบียดเบียนคนอื่นเขาคือเศรษฐกิจพอเพียงแน่นอนมาตรฐานแต่ละคนก็ไม่เหมือนกันไม่ใช่ทุกคนจะให้จนเหมือนกันหมดนั่นก็ไม่ใช่ชีวิตจริงบางคนมาตรฐานมีสมบัติเท่ากันอะไรก็ได้”

สุรเกียรติ์ เสถียรไทย (ทฤษฎีใหม่ในหลวงชีวิตที่พอเพียง, 2543: 208) กล่าวถึงความพอเพียงไว้ว่า “ทฤษฎีใหม่ในหลวงวิถีชีวิตที่พอเพียงว่าเมื่อพิจารณาจากทฤษฎีการพัฒนาตามแนวพระราชดำริเรื่องทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่งนั้นเป็นการเน้นการพัฒนาตนเองให้กินอยู่อย่างพอเพียงในขั้นที่สองจึงเริ่มมีการแลกเปลี่ยนและเกื้อกูลกันมีความเป็นชุมชนและองค์กรชุมชนเกิดขึ้นส่วนในขั้นที่สามก็เริ่มมีความเชื่อมโยงและร่วมมือกับโลกภายนอกมีการทำธุรกิจชุมชนขั้นทั้งที่แนวพระราชดำริ”

หลักธรรมเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพุทธศาสนา

หลักธรรมเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพุทธ หมายถึง หลักธรรมมัชฌิมาปฏิปทา หลักการพึ่งตนเอง หลักสันโดษ

และหลักมัตตัญญูตาธรรม ดังนี้ 1. เศรษฐกิจพอเพียงกับหลักมัชฌิมาปฏิปทา 1) หลักปัญญาและการปฏิบัติเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง จะพบได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญาและการปฏิบัติมิใช่เป็นเพียงปรัชญาของนักปรัชญาหรือเรื่องของนักคิดที่กำลังคิดค้นหาความจริงโดยใช้เหตุผลเชิงตรรกวิทยาหักล้างพิสูจน์ความจริงกันอยู่มรรคและเป็นพุทธจริยธรรมสำหรับการครองชีวิตของพุทธศาสนิกชนให้ตั้งมั่นอยู่ใน “พรหมจรรย์” หรือ “พรหมจริยะ” ซึ่งหมายถึงระบบการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธพจน์ที่ว่า (ส.ม. 19/24/25.) เราย่อมสรรเสริญ สัมมาปฏิปทา (ไม่ว่า) ของคฤหัสถ์หรือของบรรพชิต คฤหัสถ์ก็ตาม บรรพชิตก็ตาม ประพฤติชอบแล้ว ย่อมทำอายุยธรรมอันเป็นกุศลให้สำเร็จได้เพราะอาศัยการปฏิบัติถูกเป็นเหตุ ก็สัมมาปฏิปทา คืออะไร คือสัมมาปฏิปทา สัมมาสมาธิพระพุทธรูป ข้างต้นนี้ แสดงถึงมรรค คือ มัชฌิมาปฏิปทา นี้เองว่าเป็น “สัมมาปฏิปทา” และยิ่งย้าให้เห็นชัดเจนว่า มัชฌิมาปฏิปทา เป็นหลักธรรมที่มุ่งให้ใช้ปฏิบัติและให้สำเร็จประโยชน์แก่ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ (ส.ม.19/24/223.) 2) หลักมัชฌิมาปฏิปทาเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวไว้ว่า มัชฌิมาปฏิปทา เป็นประมวลคำสอนภาคปฏิบัติ คือ ระบบ “จริยธรรม” ทั้งหมดของพระพุทธศาสนา มีรายละเอียด ขอบเขต แต่สามารถที่จะอธิบาย “ทางสายเดียวแต่มีองค์ประกอบ 8 อย่าง” อันเป็นหัวข้อสำคัญของ อริยอัฏฐังคิกมัคค์ หรือ อารยอัฏฐังคิกมรรค (มรรคอันประเสริฐ มีองค์ประกอบ 8 อย่าง) ดังนี้ คือ สัมมาทิฐิ (ส.ม.19/24/235.) ความเห็นชอบ (Right View) สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ (Right Thought) สัมมาวาจา วาจาชอบ (Right Speceh) สัมมากัมมันตะ การกระทำชอบ (Right Action) สัมมาอาชีวะเลี้ยงชีพชอบ (Right Livelihood) สัมมาวายามะ ความพยายามชอบ (Right Efford) สัมมาสติ ระลึกชอบ (Right Mindfulness) สัมมาสมาธิ จิตมั่นชอบ (Right Concentration) แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของมรรคเป็นการศึกษาพัฒนาองค์ธรรมภายในมัชฌิมาปฏิปทานี้ก็คือการพัฒนาของชีวิตภายใต้กรอบกระบวนการของธรรมชาติที่ดำเนินไปตามวิถีแห่งมรรคนั้นเริ่มด้วยปัญญาและจบลงด้วยปัญญาโดยเริ่มที่สัมมาทิฐิอันเป็นองค์ธรรมที่สำคัญที่สุดและเป็นสะพานเชื่อมไปสู่พัฒนาการด้านอื่นๆในระบบการพัฒนาองค์ธรรมที่เทียบได้กับไตรสิกขาหรือแบ่งออกเป็นการศึกษา 3 ส่วน คือ สติ สมาธิ ปัญญา เพื่อไม่ให้เกิดความทุกข์ ทรมาน ขณะเดียวกันก็ต้องไม่ “โลภ” มากเกินไปจนก่อ “กิเลส” เพราะทำให้ปัญญาไม่เกิด เช่นเดียวกัน ประเด็นนี้จึงเป็นหลักของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นความพอประมาณ หรือทางสายกลาง ซึ่งแนวความคิด เศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ในความหมายของการสร้างความพึงพอใจสูงสุด ตามกรอบความคิด ของเศรษฐศาสตร์ตะวันตก ทั้งนี้ ถ้าพิจารณาจากมุมมองของพุทธเศรษฐศาสตร์ อัตถประโยชน์ หรือ Utility ในความหมายที่เข้าใจง่ายแบบพุทธ ก็คือ “กิเลส” การเน้น อัตถประโยชน์สูงสุดก็คือ การเน้นให้มีกิเลสมากที่สุดนั่นเอง ความเพียรพยายามขบขันนั้นเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งประการหนึ่ง ของการดำเนินการเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพุทธ ความเพียรและความไม่ย่อท้อ การสร้างและกำจัดกุศลกรรมและอกุศลกรรมต่าง ๆ การเพียรรักษาและเสริมสร้างกุศลและการปฏิบัติที่ดีแล้วให้คงอยู่ตลอดไป เป็นมรรคไปสู่ความสำเร็จและชีวิตที่พึงปรารถนาเป็นคุณธรรมประจำชีวิต

มีพระพุทธพจน์ที่ว่า “สัมมาสติหรือความระลึกชอบ (Mindfulness) ไว้ว่า “เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่นแม้สักอย่างหนึ่ง (อง. เอก.20/100/21.) ที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือให้อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไปเหมือนความไม่ประมาณเลย” สัมมาสมาธินั้น แม้องค์ธรรมข้อนี้ จะมีความลุ่มลึกและมีขอบเขตกว้างขวางในหลายระดับ แต่ในที่นี้มีความมุ่งหมายที่จะใช้ประโยชน์ในชีวิตของผู้ครองเรือนโดยปกติ เช่น สมาธิ เป็นเครื่องส่งเสริมประสิทธิภาพในการทำงานและทำกิจทุกอย่าง ทำให้รอบคอบ ไม่เลือนลอย นอกไปจากนี้ยังเป็นปัจจัยต่อบริการของธรรมข้ออื่น ๆ ด้วย เช่น เมื่อมีสมาธิ ก็ย่อมมีสติกำกับอยู่ด้วย เป็นกัมมณีเยะ (อภิ.วิ.2/588/ 263.) (จิตที่ควรแก่การงาน) ดังพุทธพจน์ที่ว่า “สัมมาสมาธิ เป็นไหน? ความตั้งอยู่แห่งจิต ฯลฯ ความตั้งอยู่แห่งจิต ฯลฯ ความตั้งใจชอบ สมาธิสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรคนี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ” ดังนั้น “มัชฌิมาปฏิปทา” หรือ “ทางสายกลางนั้น” เป็นรากฐานสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงแนวพุทธ ไม่ว่าจะพิจารณาในแง่ใด “ความพออยู่ – พอกิน” “พอเพียงและพอดี” นั้นเป็นปรัชญาการดำเนินชีวิตที่มีความหมายลึกซึ้ง เป็นพระ “ปัญญา” อันเฉียบคมที่ได้พระราชทานไว้เพื่อเป็นแนวทางแก้ไข และบรรเทา ปัญหา อันเนื่องมาจากวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศ แนวคิดและทฤษฎีในเรื่องดังกล่าวนี้ ความจริงไม่ใช่ของใหม่ แต่เป็นหลักในการดำเนินงาน

เศรษฐกิจพอเพียงกับหลักการพึ่งตนเอง

เศรษฐกิจพอเพียงกับหลักการพึ่งตนเองกล่าวถึง แนวคิดการพึ่งตนเอง หลักธรรมเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง การพึ่งตนเองตามกระบวนการต้นเศรษฐกิจพอเพียง การพึ่งตนเองตามกระบวนการทัศน์ของการพัฒนา และการพึ่งตนเองตามกระบวนการทัศน์ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้ 1) แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเองแนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเองโดยเชื่อและคิดว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญาและการปฏิบัติดังนั้นก็ให้ความสำคัญและส่งเสริมการปฏิบัติทั้งทางกายและใจเพื่อการพึ่งตนเองทุกระดับเป็นอย่างมาก พระอาจารย์ชาสุภโท (นอกเหตุเหนือผล, .2541: 29) เช่นเดียวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นการสงเคราะห์ช่วยเหลือเพื่อให้เกิดตรรกสามารถพึ่งตนเองได้และยืนอยู่บนขาของตนเองได้เพื่อให้ความแข็งแกร่งมั่นคงเพียงพอที่จะ “พัฒนาตน” ไปสู่

ระดับที่สูงขึ้นต่อไปการพัฒนาตนนี้ย่อมหมายถึงการพัฒนาตนทั้งภายนอกและภายในคือพึ่งพาตนเองได้ทางเศรษฐกิจและมีภูมิคุ้มกันทางด้านจิตใจที่จะสามารถฝึกตนให้พ้นจากห่วงโซ่ของกระแสบริโภคนิยมโดยยึดถือและปฏิบัติตามหลักศีลธรรมและจริยธรรมตามพื้นฐานของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมประจำชาติไทยอยู่แล้วดังนั้นแนวคิดดังกล่าวนี้จึงถือว่าเป็นแนวคิดการพึ่งตนเอง 2) หลักธรรมเกี่ยวกับการพึ่งตนเองหลักธรรมว่าด้วยการพึ่งพาตนเองหรือพึ่งตนเองในพระพุทธศาสนาที่สำคัญคือนาถกรรมธรรมซึ่งประกอบด้วยองค์ธรรมสำคัญ 10 ประการ คือ 1) ศีล (ความประพฤติดีงาม, ระเบียบวินัย, อาชีวบริสุทธิ์) 2) พหุสัจจะ (การศึกษา, การใฝ่หาความรู้) 3) กัลยาณมิตรตา (คบคนดีมีกัลยาณมิตร, ปรีक्षा) 4) โสวจิตตา (เป็นคนง่ายรับ, พึ่งเหตุผล) 5) กิงกรณียะสุทุกขตา (ชวนชวยกิจการ, ทำได้สำเร็จ) 6) ธัมมกามตา (รู้จัก, ไครธรรม, รั้งรู้ - รั้งฟัง) 7) วิริยารัมภะ (ขยันหมั่นเพียร, ละชั่วทำดี, เข้มแข็ง) 8) สันตุณฐิ (สันโดษ, พอใจกับสิ่งที่หามาได้โดยชอบ) 9) สติ (ความมีสติ, ไม่ประมาท) 10) ปัญญา (รู้จัก, พิจารณา, เข้าใจสรรพสิ่งตามความเป็นจริง) หลักธรรมเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพุทธจะเห็นความประสานสอดคล้องเป็นไปในแนวทางเดียวกันโดยที่เศรษฐกิจพอเพียงไม่เพียงแต่มุ่งประสงค์ให้เกษตรกรและในวงที่กว้างขวางออกไปคือประชาชนทั้งชาติได้พึ่งพาตนเองได้ในทางเศรษฐกิจเท่านั้นแต่ยังหมายความรวมถึงการมีความมั่นคงในภาวที่จะเป็นอิสระภาพ จากการครอบงำของกระแสโลกในเชิงวัตถุนิยมและบริโภคนิยมต่าง ๆ ทั้งประชาชนยังสามารถกำหนดความเป็นอยู่ของตนเองด้วยสติปัญญาความพากเพียรความสันโดษโดยมีองค์ธรรมทางพระพุทธศาสนาเกื้อหนุนอยู่ด้วย 3) การพึ่งตนเองตามกระบวนการทัศน์เศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาตนเองการพึ่งตนเองได้ในกระบวนการทัศน์ของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นกินความหมายถึงการพัฒนาทางด้านคุณธรรมและจริยธรรมเข้าไว้ด้วยการพึ่งตนเองได้จึงไม่ได้มีความหมายเฉพาะการพึ่งตนเองได้ทางด้านวัตถุเท่านั้นแต่หมายความกว้างขวางถึงการควบคุมตนเองให้เป็นอิสระปลอดโปร่งจากอำนาจของกิเลสและสามารถข่มตนข่มใจให้เกิดปัญญาในการมีชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่ารู้จักทุกข์รู้เท่าทนทุกข์และมีความสุขตามอัตภาพได้ด้วย (ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา, 2539: 5) 4) การพึ่งตนเองตามกระบวนการทัศน์ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงการพึ่งตนเองในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงพระพุทธศาสนา มองว่า ธรรมอันเป็นการสร้างที่พึ่ง (นาถกรรมธรรม) ในเรื่องพระพุทธศาสนาสอนให้บุคคลพึ่งทำตัวเป็นที่พึ่งของตนให้ช่วยตนเองก่อนที่จะได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่นเป็นการเตรียม “เหตุ” ประกอบ “เหตุ” ให้ดีที่สุดเพื่อให้ได้รับ “ผลดี” ที่ปรารถนาหลักธรรมที่กล่าวไว้ว่าตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตนคนอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้บุคคลมีตนที่ฝึกดีแล้ว

เศรษฐกิจพอเพียงกับหลัก “สันโดษ” เศรษฐกิจพอเพียงกับหลักสันโดษกล่าวถึง แนวคิดเกี่ยวกับสันโดษ หลักสันโดษกับความพอเพียง สันโดษกับประโยชน์ปัจจุบัน ประเภทของสันโดษ สันโดษกับกระบวนการพัฒนา และองค์ธรรมของสันโดษ ดังนี้ 1) แนวคิดเกี่ยวกับสันโดษ แนวคิดเกี่ยวกับสันโดษ ตามหลักพุทธธรรมในเรื่องสันโดษ เป็นหัวข้อธรรมที่ถูกลำดับไปตีความและอธิบายความหมายให้ผิดพลาดคลาดเคลื่อนไปจากความหมายที่ถูกต้องสมบูรณ์ ว่าสันโดษเป็นการทำลายความเจริญก้าวหน้าของประเทศไปเสียอีก ดังที่ครั้งหนึ่งเคยมีศาสนเป็นทางการจากหัวหน้ารัฐบาล ขอให้ที่ประชุมสงฆ์ (สัมมนา) พระคณาธิการทั่วราชอาณาจักร เมื่อวันที่ 18 เมษายน 2503 เลิกสอนหลักธรรมเรื่อง สันโดษ เนื่องจากคำสอนเรื่อง สันโดษ ทำให้คนมักน้อย ไม่อยากทำอะไร ไม่อยากได้อะไร ไม่จำเป็นต้องชวนชวย เนื่องจากตายแล้วก็เอาไปไม่ได้ ฯลฯ คำสอนเหล่านี้ ไม่เหมาะสมกับกาลของสมัยปฏิวัติ ซึ่งต้องการการพัฒนาและความชวนชวยหาทางก้าวหน้า (ดังคำมุ่งหมายที่สะท้อนให้เห็นความสำคัญของการพัฒนาว่า “การปฏิวัติครั้งนี้จะได้ผลสำเร็จหรือล้มเหลวก็อยู่ที่การพัฒนาเศรษฐกิจนี้เอง”

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า หลักธรรมเรื่องสันโดษจึงไม่เกื้อหนุนต่อการพัฒนาประเทศ ซึ่งก็น่าเห็นใจและต้องยอมรับกันว่า ปัญหาอยู่ที่ฐานความคิด ความรู้ ความเข้าใจ โดยเฉพาะ ทิฎฐิ ที่เป็นฐานความคิดทั้งปวงแนวคิดและความไม่เข้าใจถ่องแท้ในความหมาย ของความสันโดษตามหลักพุทธธรรมในระดับผู้บริหารประเทศแล้ว การเข้าใจผิดที่ว่า “การมีความสันโดษ” สัมพันธ์อย่างยิ่งกับความเกียจคร้านท้อแท้และไม่เอางานยังมีปรากฏอยู่ในหมู่ชนและสังคมโดยทั่วไป (พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตโต.การพัฒนาที่ยั่งยืน, 2546: 24-26) 2) หลักสันโดษกับความพอเพียง ควรรู้จักสันโดษอย่างถูกต้องอย่างฉลาดมีจุดหมายไม่ใช่สันโดษอย่างเลื่อนลอยโดยรู้จักพอใจเป็นสุขได้ง่ายด้วยวัตถุทรัพย์สินสิ่งเสพสิ่งบริโภคเท่าที่ตนได้ตนมีซึ่งหามาได้ด้วยความเพียรพยายามของตนโดยสุจริตชอบธรรมไม่ต้องสูญเสียเวลาแรงงานและความคิดไปกับการมัวครุ่นคิดและวุ่นวายตามหาสิ่งเสพบำเรอตัวแล้วเอาเวลาแรงงานและความคิดที่สงวนไว้ได้นั้นไปทุ่มเทให้กับการพัฒนาชีวิตของตนทำสิ่งดีงามทำหน้าที่การทำงานทำการสร้างสรรค์บำเพ็ญประโยชน์ที่เป็นกุศลธรรมทั้งหลายซึ่งจะทำให้ได้ทั้งความสุขระดับเสพสุขอย่างพอประมาณอีกทั้งความสุขทางจิตใจที่ประณีตสูงขึ้นไปจากงานที่สัมฤทธิ์ทั้งเป็นการไม่ทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมด้วยการบริโภคมากเกินไปและทั้งการเกื้อกูลแก่สังคมไปพร้อมกัน 3) สันโดษกับประโยชน์ปัจจุบัน สำหรับองค์ธรรมที่เกี่ยวข้องกับความสันโดษและการดำรงชีวิตทั้งตามอีกข้อหนึ่งนั่นคือธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้นหรือธรรมเพื่อเป็นไปในประโยชน์ปัจจุบันคือทิฎฐิอันมีกัตถสังวัตตนิกรรมหรือที่รู้จักกันดีว่าทิฎฐิอันมีกัตถประโยชน์ซึ่งมีหัวข้อสำคัญดังนี้ 1. อุฏฐานสัมปทาการถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน 2. อารักขสัมปทาการถึงพร้อมด้วยการเก็บรักษาโภคทรัพย์อันตนชวนชวยหามาได้ด้วยความชอบธรรม 3. กัลยาณมิตรตาคบคนดีเป็นมิตรและรู้จักกำหนดบุคคล

ในถิ่นที่อาศัย และ 4 สมชีวิตาประมาณความเป็นอยู่รู้จักกำหนดรายได้รายจ่าย 4) ประเภทของสันโดษ สำหรับองค์กรธรรมที่เรียกว่า สันโดษตามศัพท์ในพระบาลีซึ่งขอยกมากล่าวไว้ในที่นี้ มีดังนี้ สันโดษ หลักการพึ่งพาตนเองและมีความสันโดษ ตามที่ได้ทรงย้ำให้ เกษตรกร และประชาชนชาวไทยปฏิบัติมาเป็นระยะเวลายาวนานนั้นชี้ให้เห็นถึงพระวิสัยทัศน์ที่ทรงมองเห็นปัญหาอันจะเกิดขึ้นจาก กระแสบริโภคนิยมที่หลังไหลเข้าสู่วิถีชีวิตของคนไทยอย่างที่จะต้านไว้ได้ยากในอนาคตอันใกล้ และไม่เพียงแต่ผลกระทบ จะเพียงเกิดขึ้นกับประเทศโลกที่สามหรือประเทศที่กำลังพัฒนาเท่านั้น หาก “มิฉพาะพัฒนา” ซึ่งมี “สัมมาพัฒนา” อันขับเคลื่อนด้วยโลกาภิวัตน์ ที่มุ่งแต่เงินเป็นหลักใหญ่ก็กำลังนำโลกตะวันตก ซึ่งเป็นอารยธรรมวัตถุนิยม และบริโภคนิยมไปสู่วิกฤตการณ์เช่นเดียวกัน ใน ยุทธศาสตร์พระพุทธศาสนากับการพัฒนาประเทศไทย ดังนั้น ความสันโดษ จึงต้องควบคู่อยู่กับความเพียรเสมอไป ความเพียรทำให้เกิดความองอาจเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และไม่ต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่น และยังเป็นที่พักพิงของผู้อื่นได้ด้วย อันเป็นรากฐานของการสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคง ยั่งยืน โดยไม่ต้องอิงกระแสวัตถุนิยมภายนอกนั่นเอง

สรุปผลการศึกษา

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นถึงหลักพุทธธรรมกับการเชื่อมโยงในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หลักธรรมเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง “สันโดษ” ซึ่งมุ่งเน้น หลักการ “ทำกิน” “พอเพียง” จึงเป็นสัมมาเศรษฐกิจเนื่องเพราะเกิดจาก สัมมาทฤษฎีที่สามารถโยงสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นของชีวิต เป็นอิทัปปัจจยา ของเหตุและผล ที่สอนให้คนพึ่งตนเอง (อัตตาหิ อัตตโน นาโถ) มีสันโดษธรรม สามัคคีธรรม มีความพอประมาณ มีเหตุผล และไม่โลภ อันจะเป็นหนทางเลือกให้ประเทศไทยมีพัฒนาการต่อไปได้ ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและหลักแห่งพระพุทธธรรม และความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง จึงประกอบด้วยคุณสมบัติ ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจาก เหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ และภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตโดยมี เงื่อนไข ของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง 2 ประการ ดังนี้ 1. เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ ทฤษฎีใหม่กับเศรษฐกิจพอเพียง “การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมีพอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้เศรษฐกิจพอเพียง ในความหมายของเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียง อันประกอบด้วย 5 เครือข่ายหลัก ได้แก่ มูลนิธิสิริกรรมธรรมชาติ เครือข่ายสิริกรรมไร่สารพิษแห่งประเทศไทย เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน เครือข่ายเกษตรมรดก-ไร่ทั่วกรม กระจายตัวอยู่ทั่วประเทศในรูปของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงกว่า 120 ศูนย์อบรม โดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และศาสตร์พระราชาสู่การปฏิบัติโดยเน้นไปที่การให้ความสำคัญกับคน แก้ปัญหาที่คนทางออกของปัญหา คือ การสร้างปัญญา ให้เกษตรกรฉลาดรอบรู้ และไม่ตกเป็นเหยื่อของกลไกที่ไม่ได้มุ่งช่วยเกษตรกรอย่างจริงจัง อีกต่อไป โดยใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นยุทธศาสตร์หลัก ซึ่งมีอยู่ 5 คำหลัก คือ ศรัทธา กล้าหาญ เอกภาพ ความรู้ คุณธรรม และมีความเชื่อมั่นอย่างแรงกล้าว่า เศรษฐกิจพอเพียง ของพระเจ้าอยู่หัวฯ คือยุทธศาสตร์ทางรอดของชาติ และทางออกจากปัญหาวิกฤตการณ์ในปัจจุบัน แต่ต้องทำอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ดังคำกล่าวที่ว่า “เดินทีละก้าว กินข้าวทีละคำ ทำทีละอย่าง” ความเชื่อมโยงของทฤษฎีใหม่กับเศรษฐกิจพอเพียงของวัดมงคลชัยพัฒนา คือ แหล่งกำเนิด “เกษตรทฤษฎีใหม่” และ ทฤษฎีใหม่ คือ เศรษฐกิจพอเพียงสำหรับเกษตรกร ดังนั้นในรูปแบบเดียวกันนี้เราทุกคนสามารถนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมได้กับทุกกลุ่มคน และทุกองค์กร โดยน้อมนำเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต เพราะเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญา เป็นแนวปฏิบัติตนไม่ว่าจะอยู่ในกิจกรรมหรืออาชีพใด ก็ต้องยึดวิถีชีวิตไทยที่อยู่แต่พอดี ยึดเส้นทางสายกลาง อยู่กินตามฐานะ ใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต เจริญเติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไป อย่าใช้หลักการลงทุนเชิงการพนันซึ่งตั้งอยู่บนความเสี่ยง กู้เงินมาลงทุนโดยหวังรวยอย่างรวดเร็วแล้วก็ไปสูความล้มละลายในที่สุด ควรตั้งอยู่บนหลักของ “รู้ รัก สามัคคี” ใช้สติปัญญาปกป้องตนเองไม่ให้หลงกระแสโลกาภิวัตน์โดยไม่รู้ถึงเหตุและผลตามสภาพแวดล้อมของไทย ให้รู้จักแยกแยะสิ่งดี สิ่งเลว สิ่งที่เป็นประโยชน์ตามสภาพความเป็นจริงของบ้านเมืองของเราเป็นที่ตั้ง ให้มีความรัก ความเมตตาที่จะช่วยเหลือสังคมให้รอดพ้นจากภัยพิบัติ และรวมพลังกันด้วยความสามัคคีเป็นหมู่เหล่า ขจัดข้อขัดแย้งไปสู่ความประณีประนอมรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง เศรษฐกิจพอเพียง คือ การดำรงชีวิตในความพอดี มีชีวิตใหม่ คือ หวนกลับมาใช้ชีวิตไทยเป็นการสร้างรากฐาน หรือพื้นฐานของ

ระบบเศรษฐกิจทั้งหมด ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทานพระราชดำริความตอนหนึ่งว่า “...อาคารบ้านเรือน ตั้งอยู่ได้อย่างมั่นคง ก็เพราะความแข็งแรงของรากฐาน หรือเสาเข็ม ซึ่งเรามองไม่เห็น และมักจะลืมไปว่าเราอยู่ได้บนฐานรากอะไร ...” หากรากฐานของประเทศ คือ เกษตรกร ได้น้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ ตามแนวทาง “ทฤษฎีใหม่” ซึ่งพระองค์ท่านได้แปลงทฤษฎี สู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมที่จับต้องได้ เดินตามได้ ทำตามได้ ดังตัวอย่างโครงการทฤษฎีใหม่ วัดมงคลชัยพัฒนา โครงการทฤษฎีใหม่แห่งแรกของประเทศไทยที่ประสบความสำเร็จ เป็นต้นแบบ และรอคอยให้เกษตรกรในจังหวัดสระบุรี และทั่วประเทศได้น้อมนำแนวทางที่พระองค์ทรงพระราชทานให้ไว้ เพื่อเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติที่ทำให้ชาติบ้านเมืองและตัวเราหลุดพ้นจากความทุกข์ มีความสุขด้วยความพอเพียงอย่างมั่นคงและยั่งยืน

บรรณานุกรม

- ประเวศ วะสี. (2546), *ยุทธศาสตร์พระพุทธศาสนากับการพัฒนาประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง.
- _____. (2542), *เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมแนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม*. กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน.
- _____. (2541), *ประชาคมตำบล ยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง ศิลธรรมและสุขภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน.
- _____. (2541), *ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคมและศีลธรรม*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตโต. (2546), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพมหานคร : บ. เอสอาร์พรินติ้งแมสโปรดักจำกัด.
- _____. (2545), *เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ*. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมล คีมทอง.
- _____. (2542), *ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎกหมวดพุทธศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.
- _____. (2539), *ธรรมกับการพัฒนาชีวิต*. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม.
- _____. (2539), *ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระอาจารย์ชา สุภทโท. (2541), *นอกเหตุเหนือผล*. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ศ.ดร.อภิชัย พันธเสน. (2544). *พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิชาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ*. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2544), *ใต้เบื้องพระยุคลบาท*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน.
- ส.ม. 19/24/25.ส.ม.19/24/223.ส.ม.19/24/235.ส.ม.19/24/227.อภิ.วิ. 78/578/580.
- องตึก.20/299/38.วิ.ม. 5/91/161.วิ.ม.5/91767.อภิ.ปุ 79/74/265.อง.เอก.20/59/11
- อภิ.วิ.2/588/ 263.ช.ธ. 25/160/82.ช.ธ.25/165/84.ที่.ม.10/165/111.ส.ส.15/256/374.